

Direktiivisyyden rajankäyntiä

Lauranto, Yrjö: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppsyntaksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2015. 347 s. ISBN 978-951-51-1179-1.

Yrjö Laurannon väitöskirja *Direktiivisyyden rajoja: suomen kielen vaihtokauppsyntaksia* on laaja tutkimus direktiivisyydestä erityisesti sellaisena kuin se ilmenee imperatiivilauseissa ja tietyissä optatiivirakenteissa. Väitöskirja on niin sanottu artikkeliväitöskirja: se koostuu kahdesta artikkelista ja yhdestä pienoismonografiasta sekä kokoavasta yhteenvetosasta. Julkaisuista ensimmäinen käsittelee sitä, miten imperatiivia tulisi kuvata suomen kieliopissa (Lauranto 2013, jäljempänä julkaisu 1). Toinen julkaisu tarkastelee imperatiivilauseiden käyttöä arkikeskusteluissa (Lauranto 2014, jäljempänä julkaisu 2). Kolmannessa julkaisussa tarkastelun keskiössä on kaksi rakennetta, joissa kummassakin on yksikön 2. persoonassa taivutettu konditionaalimuotoinen verbi mutta ei pronominisubjektia (Lauranto 2012, julkaisu 3). Toista tarkastelluista rakenteista käytetään suostuttelurakenteena (*tulisit nyt*), toinen taas on kieliopillistunut optatiivirakenteeksi (*näkisit tän*).

Laurannon tutkimus on tähän mennessä laajin imperatiivin käyttöä suomenkielisessä vuorovaikutuksessa käsittelevä tutkimus. Se tuo paljon uutta tietoa siitä, miten imperatiivia käytetään. Lauranto esittää myös näkemyksensä siitä, miten imperatiivia pitäisi kieliopissa kuvata ja miten se sijoittuu direktiivisyyden kenttään. Julkaisussa 1 Lauranto esittää, miten imperatiivi hänen mielestään tulisi käsit-

teenä rajata. Julkaisussa 3 Lauranto tarkastelee direktiivisyyttä toimintana erityisesti muiden kuin imperatiivirakenteiden kannalta.

Tutkimusaiheen rajausta voi pitää onnistuneena, vaikka asiaa kyllä on enemmän kuin yhden väitöskirjan tarpeisiin. Sisällöltään väitöskirjan veroinen tutkimuksen olisi saanut niinkin, että olisi rajannut käsittelyn pelkkiin imperatiiveihin. Tällaisen rajauksen mukaan julkaisu 3 jäisi väitöskirjan ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan olisi Helsingin yliopiston artikkeliväitöskirjaa koskevien säädösten puolesta ollut mahdollista, sillä erillisjulkaisujen määrä olisi kutistunut alle minimimäärän, joka artikkeliväitöskirjaan vaaditaan (vähintään kolme julkaisua).

Teoreettinen viitekehys

Lauranto on asemoinut tutkimuksensa systeemifunktionaalisen kieliteorian viitekehukseen (Halliday 1985; Halliday & Matthiessen 2004). Hän hallitsee teorian käsitteistön ja kuvausvälineet hyvin. Tutkimus on myös käsitteellisesti selkeä. Laurannolla on valitun viitekehksen tutkimukseen paljon uutta annettavaa.

Laurannon käyttämä systeemifunktionaalinen kieliteoria on nimensä mukaisesti ”systeeminen”: kielen eri osa-alueet kuvataan systeeminä ja kielenkäytössä esiintyvät muodot ovat aina systeemisten valintojen tulosta. Jotta voidaan kuvata systeemi, tarvitaan termit siinä esiintyvälle valinnoille. Käytetyt termit poikkeavat usein muussa kielitieteessä käytetystä. Väitöskirjassa käytetäänkin melko paljon tilaa siihen, että SF-teorian käsitteet suh-

teutetaan fennistisessä tutkimuskirjallisuudessa käytettyihin (esim. julkaisu 2 s. 43 vaihtokauppalausetyypeistä).

Vaikka terminologisia eroja selitetään, tutkimusta on paikoitellen hieman raskasta lukea. Tästä huolimatta pidän työn antia fennistiselle grammaattiselle tutkimukselle merkittävänä. Lauranto osoittaa laajaa lukeneisuutta kieliopin tutkimuksen alalla. Toivon, että muut kieliopin tutkijat osoittavat samanlaista laajakatseisuutta ja tutustuvat Laurannon ajatuksiin huolimatta valtavirrasta poikkeavasta teoriakehyksestä ja sen mukanaan tuomista oudoista termeistä.

Lauranto yhdistää systeemifunktionaaliseen kuvaukseen vuorovaikutustutkimuksen, erityisesti keskusteluanalyysin, käsitteistöä. Puutteena voi pitää sitä, ettei hän suhteuta omaa lähestymistapaansa vuorovaikutuslingvistiikkaan, joka kuitenkin on saanut verraten laajan suosion fennistisessä vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Muutoin aiempi tutkimus on otettu monipuolisesti huomioon.

Kuvausmenetelmät, aineisto ja sen analyysi

Tutkimus on aineistopohjainen. Väitöskirjan yhteenvedon osan luvussa 1.4 esitellään aineisto ja sen keruussa käytetyt menetelmät. Luku kävi minusta jatkokoulutuksessa malliesimerkiksi siitä, miten aineiston koostamista voidaan eritellä ja samalla arvioida kriittisesti käytettyjä menetelmiä. Koostamisen periaatteet on selostettu siten, että ne antavat luotettavan kuvan aineistosta. Erityisesti digitaalisen vuorovaikutuksen aineiston keräämisen periaatteet on selvitetty huolellisesti ja mahdolliset sudenkuopat huomioiden. Väitöskirjan niissäkin osissa, joissa on käytetty pääasiassa keksittyjä esimerkkejä (erityisesti julkaisu 1), esimerkit heijastavat tekijän läheistä tuntumaa aineistoon ja sen analyysiin. Myös aineistoanalyysin tulosten tulkinnessa tekijä osoittaa sensi-

tiivisyyttä aineiston rajoituksille ja mahdollisuuksille.

Lauranto tiivistää kieliopillisia kuvauksiaan kuvioiksi. Jotkin kuvat eivät onnistu havainnollistamaan esitettävää asiaa kovinkaan hyvin. Esimerkkinä tällaisesta on kuvio, jonka on tarkoitus kuvata kieliopin ja tilanteisen käyttömerkityksen rajapintaa toisiaan leikkaavien ympyröiden avulla (julkaisu 2, kuvio 3–5). Ympyröistä toinen kuvaa muodon tasoa, imperatiivilauseetta, ja toinen käyttömerkityksen tasoa. Niiden leikkauskohdassa on perusmerkityksen taso, jollaisena Lauranto pitää velvoitustahtoa. Yleensä toisiaan leikkaavia ympyröitä käytetään silloin, kun halutaan kuvata sitä, että kahdella ilmiöllä on leikkauskohta, jossa kumpikin ilmiö toimii. Kyseisessä kuviossa näin ei kuitenkaan ole, vaan muodon taso on taustalla kaikissa tilanteisissa käyttömerkityksissä. Tämän Lauranto itsekkin toteaa selittäessään kuviota 3–5 (julkaisu 2, s. 47): ”Imperatiivilauseen tilanteisia käyttömerkityksiä on lukemattomia – –. Kaikkia niitä kuitenkin yhdistää velvoitustahtoa eli syntaktinen direktiivisyys.” Kuvattavat asiat ovat siis samanaikaisesti läsnä, eivät toisiaan leikkaavia.

Lauranto kuvaa useita ilmiöitä jatkumoina, mikä on käyttö pohjaisissa kielenkuvauksissa varsin tavallista. Jatkumo kuvaustapana sopii skalaarisiin ilmiöihin: esimerkiksi transitiivisuutta voi kuvata binaarisen transitiivinen vs. intransitiivinen -dikotomian sijaan skalaarisena ilmiönä korkeasta matalaan transitiivisuuteen (ks. Hopper & Thompson 1980). Laurannon jatkumokuvauksista ei kuitenkaan aina hahmotu parametrejä, joita jatkumolla kuvattaisiin. Esimerkkinä tästä voisi olla julkaisussa 2 (s. 114) esitetty neuvottelukysymysten orientaatiojatkumoa esittävä kuvio. Kuviossa ei ole mitään, mikä visuaalisesti hahmottuisi jatkumoksi, vaan kuvion asettelun perusteella vaikuttaa siltä, että kuviossa on sekä pysty- että

vaaka-akseli, joista kumpaakaan ei ole kuitenkaan nimetty.

Esimerkkien analyysi on laadukasta ja usein oivaltavaa. Kieliopillinen analyysi on perusteltua ja täsmällistä, mutta vuorovai-
kutuksen analyysi on joskus hieman puut-
teellista (esimerkiksi julkaisun 2 s. 135, esi-
merkki 7–8). Aineistoanalyysin tuloksia
esitetään taulukoissa, mutta taulukoiden
esitystavassa on useita ongelmia. Esimer-
kiksi läheskään kaikissa taulukoissa ei ole
otsikoita sarakkeille (ks. esim. julkaisu 2,
taulukko 5–2, s. 123). Taulukkojen ongel-
mat ovat kuitenkin enimmäkseen esitys-
tapaan, eivät sisältöön liittyviä ongelmia.
Lukija voi siis taulukkojen tietoja yhdiste-
lemällä saada tarvitsemansa tiedot mutta
joutuu tätä varten näkemään vaivaa.

Väitöskirjan keskeinen anti

Lauranto ottaa kantaa moniin keskeisiin
suomen kieliopin kuvauskysymyksiin, kun-
ten subjektin kuvaukseen erityisesti im-
peratiivilauseessa ja optatiivirakenteessa.
Hän tuo omat näkökantansa selkeästi
esiin ja tukee niitä relevantilla tutkimus-
kirjallisuudella. Positiivista on minusta
erityisesti se, että *Isoa suomen kielioppia*
on käytetty siten kuin tutkimuslähteitä
kuuluukin käsitellä: kriittisesti arvioi-
den ja tarjoten tarpeen mukaan omia
poikkeavia analyyseja. *Isoon suomen kie-
lioppiin* ei ole pysähdytty, vaan tutkimuk-
sessa on käytetty asiantuntevasti myös sitä
edeltävää kieliopin tutkimusperinnettä.
Vaikka Lauranto on sitoutunut systeemis-
funktionaaliseen kieliteoriaan teoreetti-
sena viitekehystenään, hänen väitöskir-
jansa osoittaa laaja-alaista lukeneisuutta
erityisesti fennistiikassa, mutta myös laa-
jemmin kielitieteessä.

Väitöskirjassa esitetyt analyysit osoit-
tavat, että Laurannolla on herkkä korva

kielen ilmiöille. Hänellä on voimakas pyr-
kimys kielenilmiöiden kuvaukseen osana
laajempaa kokonaisuutta. Esimerkkien
analyysi palvelee tätä pyrkimystä hyvin.

Laurannon väitöskirja osoittaa, että
kirjoittajalla on kokonaisvaltainen näke-
mys siitä, miten kieli hänen mielestään
toimii. Hän ei tyydy kuvaamaan vain jo-
tain tiettyä rajattua konstruktiota vaan ra-
kentaa kokonaiskuvaa siitä, miten direk-
tiivisyyden kielioppi toimii. Laurannolla
on omaperäisiä ajatuksia ja näkemyksiä
kieliopin tutkimuksen kysymyksistä. Pi-
dän Laurannon tutkimusta merkittävänä
puheenvuorona kieliopin kysymyksistä
käytävään fennistiseen keskusteluun.

MARJA-LIISA HELASVUO
mlhelas@utu.fi

Lähteet

- HALLIDAY, M. A. K. 1985: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- HALLIDAY, M. A. K. – MATTHIESSEN, CHRISTIAN M. I. M. 2004: *An introduction to functional grammar*. London: Cassell.
- HOPPER, PAUL J. – THOMPSON, SANDRA A. 1980: Transitivity in grammar and in discourse. – *Language* 56 s. 251–299.
- LAURANTO, YRJÖ 2012: Optatiivirakenne ja direktiiviksi kieliopillistuminen. – *Puhe ja kieli* 32 s. 183–216.
- 2013: Suomen kielen imperatiivi – yksi paradigma, kaksi systeemiä. – *Virittäjä* 117 s. 156–200.
- 2014: *Imperatiivi, KÄSKY, direktiivi. Arkikeskustelun vaihtokauppakielioppia*. Suomi 205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.